

як ідеального кандидата (на парламентських і президентських виборах) використовуються методи політичного маркетингу та маніпуляції, які вимагають професійних знань на предмет психології прийняття рішення виборцями. Розуміння механізмів створення іміджу, насамперед його психологічних детермінант, може зробити істотний внесок у кінцевий успіх кандидата. У роботі, спираючись на класифікацію Марка Лірі, визначено перелік найважливіших іміджевих характеристик, які забезпечують лідерство політика в очах виборців: компетентність, уміння викликати симпатію, моральність, сила, а також здатність залякати інших. Підкреслено роль правильно сформульованої передвиборчої програми, яка має віддзеркалювати імідж кандидата, що створюється. Також звернуто увагу на невербальну комунікацію, вплив ЗМІ на громадську думку, політичну рекламу та передвиборчі дискусії як важливі засоби формування іміджу політика.

Ключові слова: політичний імідж, формування політичного іміджу, імідж кандидата, виборча кампанія, невербальна комунікація.

Гжегожевская Мария Катаржина, Малецкая Анна. Формирование имиджа в политике: психологические аспекты. В статье говорится об психологических причинах формирования имиджа в политике. С целью презентации политика как идеального кандидата – на парламентских и президентских выборах используются методы политического маркетинга и манипуляции, требующие профессиональных знаний психологии принятия решения избирателями. Понимание механизмов создания имиджа, прежде всего его психологических детерминант, может внести существенный вклад в конечный успех кандидата. В работе, опираясь на классификацию Марка Лири, определен перечень важнейших имиджевых характеристик, обеспечивающих лидерство политика в глазах избирателей: компетентность, умение вызвать симпатию, нравственность, силу, а также способность запугать других. Подчеркнута роль правильно сформулированной предвыборной программы, которая должна отражать создаваемый имидж кандидата. Также обращено внимание на невербальную коммуникацию, влияние СМИ на общественное мнение, рекламу и предвыборные дискуссии как важные средства формирования имиджа политика.

Ключевые слова: политический имидж, формирование политического имиджа, имидж кандидата, избирательная кампания, невербальная коммуникация.

Стаття надійшла до редколегії 28.02.2016 р.

УДК 327.001.891.3

**Галина Копачинська,
Олена Мидловець**

Особливості становлення геополітики як науки

Висвітлено основні поняття геополітики та розкрито їх суть. Виділено й охарактеризовано два великі історичні етапи формування геополітики як науки, на кожному з яких виокремлено підетапи. Досліджено внесок окремих учених на кожному етапі становлення геополітики як наукової дисципліни. Вивчено основні геополітичні моделі світу, зокрема за Х. Маккіндером та К. Хаусхофером, а також геополітичні концепції Ж. Атталі, Х. Гудеріана, О. Панаріна, Р. Челлена тощо. Розглянуто значення й особливості основних геополітичних течій і геополітичних шкіл. Під час дослідження використано історичний, системний методи дослідження, а також метод періодизації. Напрямок подальших досліджень передбачає вивчення та аналіз сучасних геополітичних інтересів держав – учасниць міжнародних відносин. Результати дослідження можуть бути використані під час підготовки до лекційних і семінарських занять із таких предметів, як «Основи геополітики і геостратегії», «Геополітичні та гео економічні інтереси у світовій політиці».

Ключові слова: геополітика, геополітична школа, геополітична модель, Ф. Ратцель, Р. Челлен, атлантизм, мондіалізм, неосвразійство.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасну теорію міжнародних відносин важко уявити без поняття «геополітика». Геополітика є порівняно молодого та популярною наукою, котра займається дослідженням впливу просторово-географічних факторів на політику держав. За час свого розвитку вона була як потрібною для держави, так і забороненою. Проте в сучасних умовах ця

наукова дисципліна вважається складовою частиною національної політики держав, які є основними акторами на геополітичній арені. Крім того, відбувається процес взаємозалежності країн в економічній, політичній, культурній та інших сферах, що створює складну картину у світовому політичному геопросторі. Зі свого боку, це зумовлює потребу вивчення особливостей становлення геополітики як науки, дослідження праць учених-геополітиків, їх геополітичних моделей світу, геополітичних концепцій тощо.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідженням поняття «геополітика» займалися такі вчені, як З. Бжезінський [7], К. Гаджієв [2], М. Дністрянський [4; 5], В. Стафійчук [11], Ю. Тихонравов [9], Р. Челлен [7]. Визначаючи поняття «геополітика», усі науковці в його основі оперували географічною приналежністю. На особливу увагу заслуговує праця А. Гольцова [2], де досить чітко охарактеризовано зародження геополітичних ідей ще до формування геополітики як науки. Автор В. Дергачов [3] досліджував та аналізував інтелектуальні витoki геополітики.

Незважаючи на всі досягнення у сфері вивчення геополітики як науки, єдиного точного її визначення досі немає, оскільки різні науковці мають свої підходи до дослідження геополітики й при цьому акцентують свою увагу на різних елементах. Крім того, у різних джерелах часто трапляються протилежні погляди на витoki геополітики та значення наукових праць учених, котрі її вивчають. Ураховуючи всю важливість геополітики в сучасних міжнародних відносинах, сьогодні особливо актуально дослідити теоретичні основи становлення геополітики як науки й особливості підходів до її трактування.

Мета статті – вивчення особливостей становлення геополітики як науки.

Для досягнення цього визначено такі **завдання**: розкрити суть поняття «геополітика»; дослідити наукові праці класиків та охарактеризувати історичні етапи становлення геополітики як науки. Під час написання статті використано історичний, системний методи й метод періодизації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Становлення геополітики як наукової дисципліни припадає на кінець XIX – початок XX ст. Поняття «геополітика» вперше ввів у науковий обіг шведський учений і політик Р. Челлен у своїй головній праці «Держава як форма життя» (1899 р.) [11].

Сам термін «геополітика» складається з двох частин: «гео» вказує на територію, географічне положення, протяжність кордонів, наявність водних ресурсів та виходу до моря, клімат, природні ресурси, населення тощо, а «політика» – на панування, завоювання влади, простору і його освоєння [6]. Тобто геополітика – це наука про зв'язок і взаємодію географічного простору та політики.

Існує понад 300 визначень поняття «геополітика» й низка геополітичних шкіл: німецька (Ф. Ратцель, Р. Челлен, К. Хаусхофер), французька (В. де ла Блаш, Ж. Атталі), англійська (Х. Маккіндер, А. Тойнбі), американська (А. Мехен, Н. Спикмен, Г. Кіссінджер, З. Бжезінський), італійська (Е. Коррадіні), японська (Ф. Коноє), російська (О. Дугін, В. Дергачов) тощо [10]. За Р. Челленом, геополітика – це вчення про державу як географічний організм чи явище в просторі, тобто вона є вченням про державу як країну, територію чи область. За енциклопедією «Americana», геополітика – це наука, яка вивчає в єдності географічні, історичні, політичні та інші взаємопов'язані фактори, що впливають на стратегічний потенціал держави [11]. Зокрема, у «Міжнародній енциклопедії» подається таке трактування геополітики: дисципліна, яка досліджує відносини між континентальними й морськими ареалами, а також політикою з метою проведення відповідної зовнішньої політики [7, с. 11–12].

Визначенню суті поняття «геополітика» приділяють увагу й вітчизняні науковці. Український географ В. Стафійчук визначає геополітику як науку про багатогранну політику держав та інших суб'єктів, спрямовану на вивчення можливостей використання даностей геопростору в інтересах військово-політичної, культурно-інформаційної, економічної та екологічної безпеки в межах відповідних полів взаємодії [4]. Ю. Тихонравов трактує геополітику як галузь знання, що вивчає закономірності взаємодії політики із системою неполітичних факторів, які формують географічне середовище [9]. Згідно з К. Гаджієвим, геополітика – це дисципліна, яка вивчає основні структури й суб'єкти, глобальні чи стратегічні напрями, найважливіші закономірності та принципи життєдіяльності, функціонування й еволюції сучасного світового співтовариства [1; 7].

Отже, геополітику можна визначити як наукову дисципліну про політику держав та інших суб'єктів, спрямовану на використання географічного простору у власних інтересах.

Виокремлено такі етапи становлення геополітики як науки: I – від виникнення перших держав до кінця XIX ст., II – від кінця XIX ст. до сьогодні. Зі свого боку, етапи поділяються на підетапи.

I етап – період формування географічних ідей і понять, що зумовили виникнення геополітики як науки.

У ньому можна виокремити перший підетап, що охоплює період від виникнення перших держав у IV–III тис. до н. е. до часів Середньовіччя. Уважається, що перше наукове формулювання геополітичних ідей отримали ще в Стародавній Греції. Такі ідеї здебільшого ґрунтувалися на релігійно-міфологічній основі, із якою пов'язане поняття «обраності» певного народу. Саме тут зародилося поняття географічного детермінізму – учення, яке надає провідну роль у розвитку суспільства й народів їхньому географічному положенню.

У добу класичної Греції застосовано поняття «ойкумени» – заселеної території Землі. Гіппократ у своїй роботі «Про повітря, води та місцевості» охарактеризував вплив географічного середовища на формування суспільного устрою. Парменід здійснив спробу регіоналізації світу за кліматичною ознакою, на основі чого виділив жарку, дві холодні й дві проміжні зони. Арістотель приділяв увагу аналізу впливу політико-географічного положення держави на державну могутність [2].

З утворенням феодальних держав у Європі важливе місце посідала християнська релігія. Європа за часів Середньовіччя характеризується провіденціалізмом, що означає пояснення геополітичних процесів того часу (хрестові походи проти Леванту, експансія Тевтонського ордену тощо) з теологічного погляду як виконання задумів Бога.

Серед арабських учених найвідомішим представником географічного детермінізму був Ібн Хальдун, який уважав, що клімат є вирішальним чинником у формуванні суспільно-політичного життя країн і народів [6; 7].

Яскравим представником геополітичної думки в Західній Європі в добу Відродження був Ніколо Макіавеллі. Саме він засновник реалістичного напрямку в політиці, в основу якого покладено інтереси й силу держави. Макіавеллі допускав способи розширення держави як силовим, так і мирним шляхом [2].

Другий підетап охоплює період від епохи Великих географічних відкриттів до кінця XIX ст. Вагомий внесок у цей час зробив французький учений Жан Боден, який, як і решта прихильників географічного детермінізму, відстоював важливість природних умов, особливо клімату. До того ж він уважав, що чинники фізичного середовища прямо впливають на силу держави та її роль у міжнародних відносинах. Ідеї Ж. Бодена знайшли продовження серед геополітиків XX ст.

Важливим періодом для закладення основ геополітичних ідей була доба Просвітництва, представники якої – Томас Гоббс, Шарль Луї де Монтеск'є, Й. Гердер, Іммануїл Кант, Карл Ріттер, Александр Гумбольдт.

Німецький учений Й. Гердер обґрунтував концепцію «природних кордонів», відповідно до якої державні кордони повинні збігатися з етнічними, а Карлом Ріттером уперше запропоновано розподіл світу на дві півсфери – континентальну та океанічну, що подібна до геополітичного поділу світу сучасності.

Закладались основи для розвитку геополітичної думки в XIX ст. в працях російських учених. Зокрема, С. Соловйов пояснював відставання Росії від країн Західної Європи різними природними факторами, за яких Росії довелося відвойовувати життєвий простір у природі. Д. Мілютін – засновник «воєнної географії» та «воєнної статистики», які на сучасному етапі відповідають уявленням про геополітику й геостратегію [2; 4].

Становлення геополітики як науки відбулося протягом II етапу її історичного розвитку, який тривав із кінця XIX ст. до сьогодні. Тут можна виокремити перший підетап, що охоплював кінець XIX ст. до середини XX ст. Відомими науковцями, котрі розробили теоретичну базу геополітики, були німецький географ Ф. Ратцель, шведський державець Р. Челлен, американський адмірал А. Мехен, німецький генерал К. Хаусхофер та англійський географ й історик Х. Маккіндер [3].

Німецький учений Фрідріх Ратцель ще у 80-х рр. XIX ст. заклав основи антропогеографії, обґрунтувавши вплив природи на культуру та соціально-політичні відносини, що, зі свого боку, значно вплинуло на формування геополітики. Зокрема, у його «Політичній географії» закладено основи тоді ще майбутньої геополітики. Учений порівнював державу із живим організмом, який

повинен або рости, або загинути. Згідно з цим, розширення кордонів за рахунок іншої країни є відображенням енергетики внутрішньої напруженості, адже сильним державам потрібен простір для їх росту [2].

Крім того, німецький учений першочергового значення надавав і кордонам, зокрема питанням вигідності природних (сухопутних та морських) кордонів держави, а також дослідив унікальність контактної, бар'єрної й фільтрувальної функцій морського кордону. Ідеальним фізико-географічним положенням країни вчений уважав її розміщення «від моря до моря». Серед незначної кількості таких держав на політичній карті світу виділяються США, Росія й Канада. Для Ф. Ратцеля простір країни є найважливішим політико-географічним чинником.

Ф. Ратцелем також розроблено одну з перших геополітичних схем. На карті Східної півкулі за соціокультурним фактором він виокремив окремі «кола народів». Серед них – західне (від Атлантики до Тихого океану), східно-азіатське, персько-індійське, афроазіатське [3; 4; 8].

Р. Челлен продовжив ідеї Ф. Ратцеля. Він розробив концепцію геополітики, у яку включив три її складові частини: топополітику, яка вивчає зовнішнє середовище держави; морфополітику, що аналізує форму та розмір державної території, а також фізіополітику, котра займається вивченням природних умов і ресурсів із позицій політики держави.

У низці наукових праць, серед яких – «Держава як форма життя» (1899 р.) та «Основи системи політики» (1920 р.) Р. Челлен обґрунтував, що роль держави в геополітичних процесах залежить, насамперед, від таких чинників, як наявність значного державного простору, передумов збільшення його розмірів і свободи пересування [10; 11].

Американський військовий та історик Альфред Т. Мехен одним із перших використав географічні умови у воєнно-політичній практиці. У 1890 р. вченим опубліковано працю «Вплив морської сили на історію (1660–1783 рр.)». Оцінено роль таких географічних чинників, як положення, природні умови й ресурси, протяжність і конфігурація державної території, кількість населення, національний характер та державний устрій у формуванні «морської сили», під якою розумілося поєднання військово-морського потенціалу, морського транспорту й торгівлі.

Значну увагу вчений приділив географічному положенню морських держав, коли немає сухопутних кордонів і необхідності вести війни за континентальне розширення країни. Альфред Т. Мехен писав, що географічне положення країни може не лише сприяти зосередженню її сил, але й надати іншу стратегічну перевагу – центральну позицію для ворожих операцій її потенційних ворогів [4; 8].

Негативний відтінок у формування геополітики як науки вніс німецький генерал К. Хаусхофер, адже саме його геополітика була складовою частиною ідеології Третього Рейху, котра характеризувалася відкритою агресивністю та зневаженням інтересів багатьох народів світу. За К. Хаусхофером, геополітична доктрина ґрунтувалася на планетарному дуалізмі, котрий полягав у протистоянні морських і континентальних держав. Спочатку він обґрунтував ідею створення осі Берлін-Москва-Токіо, що полягала в непереможності Євразії лише за умови уникнення конфліктів між росіянами та німцями. Проте згодом К. Хаусхоферу довелося поступитися цим поглядам і, погоджуючи нацистам, обґрунтувати ідею створення осі Берлін-Рим-Токіо.

Крім того, К. Хаусхофер створив модель панрегіонів, поділивши світ на глобальні економічні райони. В основі його моделі – чотири великі панрегіони: пан-Америка з центром у США; Євро-Африка з центром у Німеччині; пан-Росія з центром до Уралу й частиною територій, що належать їй на Сході; Східно-Азійська зона співпроцвітання з центром у Японії [4; 10; 11].

Також одним із найвпливовіших геополітиків в історії є Х. Маккіндер. Відома доповідь Х. Маккіндера на тему: «Географічна вісь історії», у якій він представив методологічну основу своєї доктрини, а саме протистояння цивілізацій суходолу та морських цивілізацій. Під час доповіді геополітик уперше серед загалу застосував поняття «Хартленд», що означало «серцевину суходолу» [5; 10]. Згідно з ученими, «Хартленд», в основі якого – внутрішні райони Євразії, оточує внутрішній пояс узбережжя (внутрішній півмісяць) і зовнішній півмісяць (рис. 1).

Важливо, що у своїй теорії Х. Маккіндер виділив поняття «Світовий острів», куди включив Євразію та Африку. І саме Світовий острів є ядром розміщення людства. Виходячи з цього, учений зробив такі висновки: той, хто керує хартлендом, той керує Світовим островом, але, зі свого боку, хто керує Світовим островом, той керує світом [4].

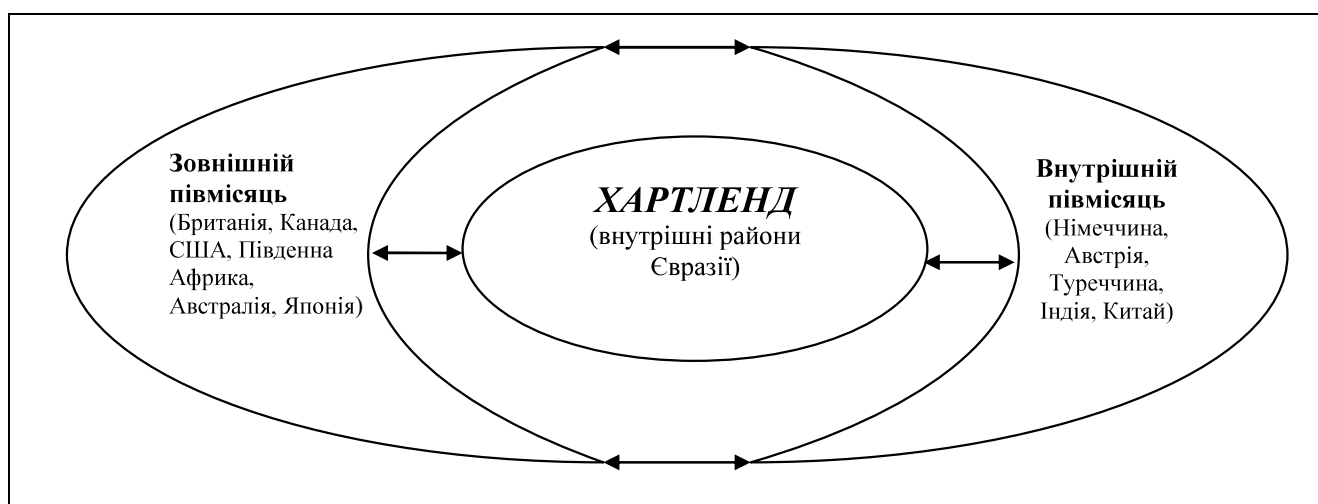

Рис. 1. Геополітична модель світу (за Х. Маккіндером) [4]

Другий підетап становлення геополітики як науки припадає на період після Другої світової війни до 90-х рр. XX ст. Унаслідок посилення ролі США на міжнародній арені в першій половині XX ст. підвищилась увага до геополітики серед американських учених. Зокрема, американський науковець І. Боумен запропонував нове вчення про «географічні центри сили», оскільки США на той час почали визначати території зі стратегічними ресурсами як сферу своїх «життєвих інтересів». Крім того, в англо-американській геополітиці розвинулась ідея атлантизму, яка визначала цивілізацію по обидва береги Атлантичного океану рушійною силою світового розвитку й прогресу. Прихильниками ідеї атлантизму були Х. Маккіндер та Н. Спідмен.

Антиатлантистами виступали «нові праві», одним із представників яких був Ален де Бенуа. Він виступав за створення «Федеральної імперії» на теренах Європи, яка мала б бути стратегічно єдиною, але етнічно й регіонально різною [2].

У Німеччині вчені-геополітики намагалися відновити геополітику як науку. Німецькі науковці, серед яких – К. Шмітт, А. Грабовські, К. Вовінкель, відокремлювали геополітику від нацистської ідеології, прагнучи зберегти найцінніші здобутки науки. Німецький генерал Х. Гудеріан приділяв увагу географічному положенню Німеччини й запропонував геополітичну концепцію «географічної зумовленості», згідно з якою Німеччині відводиться роль сполучної ланки між Заходом та Сходом [2; 7].

Великий інтерес серед німецьких геополітиків викликало питання Африканського континенту, на якому Німеччина втратила свої колонії. Саме це зумовило розробку вченими теорії «Єврафрики», яка полягала у встановленні гео економічного контролю над африканськими ринком збуту та природними ресурсами [2; 4].

Р. Шуман став одним із геополітичних ідеологів об'єднаної Європи. Європейська інтеграція, започаткована в 1951 р. створенням Європейського об'єднання вугілля і сталі, стала результатом практичної геополітики західноєвропейських держав [4].

У СРСР геополітика була наукою поза законом, котра вважалася буржуазною й такою, що перекручує фізичну та економічну географію для виправдання загарбницької політики імперіалістичних держав. Проте, незважаючи на це, геополітика була одним із невід'ємних атрибутів Радянського Союзу, адже її вивчали в закритих навчальних закладах і використовували в розвідувально-аналітичних центрах [10].

Теоретико-методологічну базу лідерства США в становленні світового порядку забезпечили представники мондіалізму (З. Бжезінський, Г. Кіссінджер). Ідея мондіалізму – це форма ідеї створення світового уряду [11].

Великою популярністю серед геополітиків-мондіалістів користується Збігнев Бжезінський. Він пропонував таку версію мондіалізму, за якою передбачалось уникнення «холодної війни» шляхом

спільного керівництва світом Москви та Вашингтону, а також створенням такої цивілізації, яка б була проміжною між соціалізмом і капіталізмом [4].

Третій підетап розпочався з 90-х рр. і триває досі. У 90-х роках на Заході виникло дві течії – неоатлантизм, ідеологом якого був С. Хатінгтон, та неомондалізм.

Неоатлантизм як ідейна течія пояснює існування однополярного світу на чолі зі США задля збереження миру на Землі й захисту демократії у світі. За С. Хатінгтоном, ХХ ст. – це час протистояння ідеологій, а ХХІ ст. – зіткнення цивілізацій та релігій. Він виділяє сім цивілізацій сучасного світу: західнохристиянську, східнохристиянську, ісламську, індуїстську, конфуціанську, японську, латиноамериканську й африканську. Також С. Хатінгтон наголошував, що Захід (на чолі зі США) є унікальним, але не універсальним.

Яскравим представником неомондалізму є Ф. Фукуяма, згідно з ученням якого про «кінець історії» після розпаду СРСР та краху соціалістичної системи мав би сформуватися новий світовий порядок на основі демократії й ринкової економіки.

Французький прибічник неомондалізму Жак Атталі запропонував свою концепцію, відповідно до якої нині розпочалась «ера грошей». На думку вченого, у сучасному світі гроші є універсальною цінністю, а економічні фактори мають першочергове значення. Також Ж. Атталі виділив три макрорегіони, які в майбутньому можуть стати центрами гео економічних просторів, а саме: фінансово-промислова зона Американського простору, Європейський простір та Тихоокеанський простір із центрами в Японії, Сингапурі, Тайвані тощо [2; 5].

Іншою сучасною геополітичною течією є неоевразійство, яке ґрунтується на працях російського геополітика О. Дугіна. Прихильники цієї течії передбачають, що найкращим варіантом для Росії буде створення стратегічного євразійського блоку – «Конфедерації великих просторів», який би складався з Європейської імперії з центром у Берліні, Тихоокеанської імперії з центром у Токіо, Середньоазійської імперії з центром у Тегерані та власне з Російської імперії з центром у Москві.

На думку російського вченого О. Панаріна, прагнення Росії відновити цілісність пострадянського простору пояснюється відновленням утраченого геополітичного статусу після розпаду СРСР. Оскільки, прихильники неоевразійства є противниками американського атлантизму, О. Панарін, зі свого боку, пропонує перейти до багатополярного світового порядку без гегемонії з боку будь-якої держави. Крім того, у зв'язку із сучасною політичною ситуацією та поведінкою Російської Федерації на міжнародній арені до геополітичних течій російської школи науковці та політики ставляться дуже обережно, а в Україні багато російських геополітиків і їхніх наукових праць заборонені [2; 3].

Іншими вченими, які на сучасному етапі займаються дослідженням геополітики як науки, є З. Бжезінський, М. Дністрянський, В. Стафійчук, Ю. Тихонравов.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Геополітика як наука про взаємозв'язок географічного простору та політики виникла понад сто років тому. Існує багато визначень геополітики. Загалом геополітика – це наука, що в єдності вивчає географічні, історичні, політичні й інші фактори, що впливають на стратегічний потенціал держави. Можна виокремити два великі історичні етапи розвитку геополітики, а саме: на першому етапі відбувається формування географічних ідей і понять, що зумовили, власне, становлення геополітики як науки протягом другого етапу. Кожен з етапів, зі свого боку, поділяється на відповідні підетапи. За цей час геополітика стала центром вивчення та дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних учених. Серед них – такі класики, як Ф. Ратцель, Р. Челлен, А. Мехен, К. Хаусхофер, Х. Маккіндер, а також сучасні вчені – З. Бжезінський, М. Дністрянський, О. Дугін, В. Стафійчук, Ю. Тихонравов й ін. Крім того, виникла низка геополітичних течій, які модернізувалися послідовниками. На сучасному етапі геополітика сприяє змінам у світі, її можна назвати «логікою» міжнародних відносин, що дає можливість прогнозувати поведінку окремих держав світового співтовариства.

У подальших дослідженнях перспективними вбачаються детальне дослідження та аналіз сучасних геополітичних інтересів держав-учасниць міжнародних відносин, що, зі свого боку, допоможе виділити основні центри геополітичного впливу й передбачити подальший хід міжнародних подій.

Джерела та література

1. Геополитические факторы в развитии государства права [Электронный ресурс] // Теория государства. – Режим доступа : http://studme.org/31020/pravo/geopoliticheskie_factory_razvitiu_gosudarstva.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія : [підручник] / А. Г. Гольцов. – К. : Центр учб. л-ри, 2012. – 416 с.
3. Дергачев В. А. Геополитика : [учеб. пособие] / В. А. Дергачев. – Киев : ВИРА-Р, 2000. – 448 с.
4. Дністрянський М. С. Геополітика : навч. посіб. / М. С. Дністрянський. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – 436 с.
5. Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України : [навч. посіб.] / М. С. Дністрянський. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2010. – 344 с.
6. Исаев Б. А. Геополитика : [учеб. пособие] / Б. А. Исаев, Г. И. Грибанова, В. А. Гуторов. – СПб. : Питер, 2006. – 384 с.
7. Кудряченко А. І. Геополітика : [підручник] / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов. – К. : МАУП, 2004. – 296 с.
8. Маринченко А. В. Геополитика : [учеб. пособие] / А. В. Маринченко. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 73 с.
9. Тихонравов Ю. В. Хрестоматия от геополитики к хронополитике. Геополитические факторы / Ю. В. Тихонравов [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://vasilieva.narod.ru/gu/stat_rab/book/Geopolitika/Hrestomatia3.aspx.htm.
10. Трохимчук С. В. Політична географія світу : [навч. посіб.] – 2-ге вид., переробл. і доповн. / С. В. Трохимчук, О. В. Федунь. – К. : Знання, 2007. – 422 с.
11. Яценко Б. П. Політична географія і геополітика : [навч. посіб.] / Б. П. Яценко, В. І. Стафійчук. – К. : Либідь, 2007. – 255 с.

Копачинская Галина, Мидловец Елена. Особенности становления геополитики как науки. Освещены основные понятия геополитики и раскрыта их суть. Выделены и охарактеризованы два большие исторические этапа формирования геополитики как науки, на каждом из которых выделены подэтапы. Исследован вклад отдельных ученых на каждом этапе становления геополитики как научной дисциплины. Изучены основные геополитические модели мира, в том числе по К. Хаусхоферу и Х. Маккинтеру, а также геополитические концепции Р. Челлена, Х. Гудериана, Ж. Аттали, А. Панарина и др. Рассмотрены значение и особенности основных геополитических течений и геополитических школ. В ходе исследования использованы исторический, системный методы исследования, а также метод периодизации. Направление дальнейших исследований предусматривает изучение и анализ современных геополитических интересов государств – участников международных отношений. Результаты исследования могут быть использованы при подготовке к лекционным и семинарским занятиям по таким предметам, как «Основы геополитики и геостратегии», «Геополитические и геоэкономические интересы в мировой политике».

Ключевые слова: геополитика, геополитическая школа, геополитическая модель, Ф. Ратцель, Р. Челлен, атлантизм, мондиализм, неоевразийство.

Kopachynska Galyna, Mydlovets Olena. Features of Geopolitics Formation as a Science. Basic concepts of geopolitics are discovered. Historical periods of formation geopolitics as a science are characterized. The contribution of individual scholars of geopolitics as a scientific discipline is studied. The basic model of geopolitical world introduced by Karl Haushofer and H. Mackinder and geopolitical concepts by R. Kjellen, H. Guderian, Jacques Attali, A. Panarin are studied. The role and characteristics of major geopolitical trends and geopolitical schools are investigated. During writing articles used historical, systematic research methods and method of periodization. The direction of future research involves the study and analysis of contemporary geopolitical interests of the member states in international relations. Results of the study can be used in preparation for lectures and seminars on subjects such as «Fundamentals of geopolitics and geostrategy», «Geopolitical and geoeconomic interests in world politics».

Key words: geopolitics, geopolitical school, geopolitical model, F. Ratzel, R. Kjellen, atlanticism, globalism, neoeurasianism.

Стаття надійшла до редколегії 15.02.2016 р.